

PORTURI ȘI FLUVII – DIPLOMAȚIE ȘI DEMOGRAFIE

IMIGRAȚIA ITALIANĂ ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC: ITALIENII DIN GALAȚI ȘI ISMAIL (1834–1876)

RALUCA TOMI

Ramiro Ortiz, unul dintre italienii care au considerat România ca pe o a doua patrie, întemeietorul Institutului de Cultură Italian din București, profesor apreciat al Catedrei de limbă italiană la Facultatea de Litere din capitală, spunea că una dintre trăsăturile culturii italiene a fost „idealismul activ”. Și continua: „munca italiană este înfrumusețată de năzuința spre artă. Italianul nu uită niciodată soliditatea pentru frumusețe”¹. Atrăși de mirajul coastelor ospitaliere ale Pontului Euxin, venețienii și genovezii au perceput cei dintâi importanța economică și strategică a țărilor române în Evul Mediu. Despre contactele celor două republici italiene cu spațiul românesc în perioada medievală s-au scris studii și monografii, autori fiind istorici români și italieni². Am amintit aceste contacte numai pentru a sugera, fie și în treacăt, atracția pe care a exercitat-o spațiul românesc asupra italienilor. Aceștia din urmă vor fi ademeniți de posibilitățile comerciale deosebite deschise Principatelor odată cu semnarea tratatului comercial sardo-otoman din 1823, reînnoit în 1839³.

¹ Ramiro Ortiz, *Aportul Italiei în spiritul umanității*, în „Roma”, II, 1931, p. 14.

² Gh. I. Brătianu, *La Mer Noire: des origines à la conquête ottomane*, vol. I–II, Monaco di Baviera, 1969; Idem, *Recherches sur le commerce génois dans la Mer Noire au XVI-ème siècle*, Paris, 1929; Barbu T. Cămpina, *Despre rolul genovezilor la gurile Dunării în secolele XIII–XV*, în „Studii. Revistă de istorie”, 1953, nr. 1, p. 191–237; Șerban Papacostea, *Quod non iretur ad Tanam. Un aspect fundamental de la politique génoise dans la Mer Noire au XIV siècle*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européennes”, 17, 1974, p. 201–217; Idem, *Gênes, Venise et la Mer Noire à la fin du XIII siècle*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, 1990, nr. 29, p. 211–236; Ștefan Andreescu, *Din istoria Mării Negre. Genovezi, români și tătari în spațiul pontic în secolele XIV–XVII*, București, 2001; Eugen Denize, *Veneția, țările române și ofensiva otomană după căderea Constantinopolului (1453–1479)*, în „Revista istorică”, s. n., t. V, 1994, nr. 11–12, p. 1157–1181; Ovidiu Cristea, *Veneția și Marea Neagră în secolele XIII–XIV. Contribuții la studiul politicii orientale venețiene*, Brăila, 2004 etc.

³ Dimitrie Bodin, *Politica economică a Regatului Sardiniei în Marea Neagră și pe Dunăre în legătură cu principatele române*, extras din „Revista istorică română”, IX, 1939, p. 8; Constantin Ardeleanu, *Alcune notizie riguardanti la navigazione e il commercio degli stati italiani preunitari alla focie del Danubio (1829–1856)*, în vol. *L’Italia e l’Europa centro-orientale attraverso i secoli*, ed. Cristian Luca, Gianluca Massi și Andrea Piccardi, Brăila, 2004.

„Revista istorică”, tom XIX, 2008, nr. 3–4, p. 215–238

Populația străină în orașele porturi dunărene este atestată de documente. Francesco Mathieu, consulul sard din Galați, scria în 1847 că piața orașului era dominată de comercianții austrieci, greci, sarzi⁴. După datele catagrafiei din 1831 se aflau în Galați 83 de supuși britanici, majoritatea greci. În 1832 supușii britanici erau în număr de 150, cei austrieci – 200, cei francezi – 119, cei prusieni – 10, iar cei ruși – 50⁵. Conform catagrafiei din 1845, în Moldova erau 3.187 supuși străini, dintre care 1.134 se aflau în Galați. Dintre aceștia 525 erau greci, 253 – austrieci, 242 – britanici, 38 – ruși, 32 – prusaci, 21 – sarzi, 19 – francezi⁶. În 1859–1860 județul Covurlui se afla pe primul loc din Moldova în ceea ce privea existența supușilor străini, numărând 1.354 capi de familie. Dintre aceștia 626 erau greci, 392 – austrieci, 186 – prusieni, 147 – englezi, 55 – ruși, 34 – francezi, 10 – sarzi⁷. Care era situația etnicilor italieni? Este destul de dificil de apreciat numărul real al acestora, dat fiind că în documentele oficiale se urmărea mai ales protecția persoanelor și mai puțin etnia lor. Însă pe baza rapoartelor consulare (din fericire în Galați Regatul Sardiniei și-a înființat o reprezentanță consulară încă din deceniul al IV-lea), coroborate cu alte surse arhivistice, putem stabili, cel puțin până în prezent, următoarele cifre: pentru Galați în deceniul 1831–1840 avem mențiuni pentru 21 de italieni; pentru deceniul 1841–1850 sunt amintiți alți 44; pentru 1851–1860 sunt înregistrate încă 44 de persoane; iar pentru deceniul 1861–1870 încă 18⁸.

Pentru a înțelege importanța existenței comunității italiene de-a lungul timpului vom încerca să o prezentăm în funcție de profesiile membrilor săi. Ca importanță numerică și implicare în viața comunității locale, categoria negustorilor se distinge dintre toate celelalte. Numărul acestora se ridică la aproximativ 30 de persoane.

Unul dintre primii negustori menționați în rapoartele consulare este Gerolamo Peretti din Genova. Încă din 1834 acesta era asociatul casei Pedemonte din Galați și va conduce și filiala acesteia din Brăila. Era cel care se ocupa de registrele firmei. Din informațiile deținute până în prezent rezultă că a locuit în Galați împreună cu soția sa, Rosa Peretti. Este amintită și o nepoată a sa din Reghin, Rosa Barochino⁹. Existau în Galați adevărate familii de negustori. În general, unul dintre membrii familiei se stabilea în oraș, își deschidea o casă comercială, iar apoi chema și alte rude. Acesta a fost și cazul lui Francesco Biga, negustor genovez, amintit

⁴ *Documente privitoare la legăturile economice dintre Principatele Române și Regatul Sardiniei*, ed. Dimitrie Bodin, București, 1941, p. 182.

⁵ Paul Păltănea, *Informații despre evoluția demografică și a teritoriului orașului Galați până la 1918 (II)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol”, t. XXV/1, 1988, p. 48.

⁶ Gheorghe Platon, *Populația orașului moldovenesc la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Carpica”, III, 1970, anexa IX, supuși străini.

⁷ *Lucrări statistice din Moldova 1859–1860*, Iași, p. 142 – tabel supuși străini după protecțiune.

⁸ V. tabelul de la sfârșitul articolului. Datele sunt provizorii și provin din arhivele din București și Galați. Am înscris în tabel numai numele acelor persoane a căror origine este cert italiană. Pentru cifrele menționate în articol am luat drept referință anul primei mențiuni.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), fond Microfilme Italia, rola 93, c. 1377.

încă din 1840. Fratele său, Rafaele, făcuse parte din marina comercială sardă și se stabilea în Galați în 1842, la numai 22 de ani¹⁰. La început Francesco a fost reprezentantul firmei comerciale *Rocca & Chichizzola*, împreună cu un anume căpitan Porcella¹¹, apoi a fost angajatul lui Lorenzo Ferraro¹², iar mai târziu și-a făcut o firmă proprie. Frații Biga erau respectați de către negustorii gălățeni, iar Francesco a fost ales membru al *Comitetului pentru înfrumusețarea orașului* în 1843, în locul lui Pedemonte. În 1849 îi cerea domnitorului, alături de alți negustori din oraș, constituirea unui comitet comercial¹³. În 1856 era atestată firma *Biga & Sola*, apreciată pentru activitatea ei¹⁴. O altă casă comercială genoveză a fost cea întemeiată de Giovanni Fanciotti. Venit la 30 de ani de la Novi împreună cu soția sa, Maria, s-a așezat în portul dunărean în 1842¹⁵. Va fonda împreună cu Pasquale Lamberti firma *Fanciotti & Lamberti*. În 1847, an nefast pentru comerțul din porturile dunărene, firma lui Giovanni Fanciotti a falimentat. Mathieu descria situația tragică în care se găsea comerțul gălățean în acel an: „Este într-adevăr de compătimit starea în care se află astăzi piața din Galați. Dintre toate casele comerciale nu sunt decât cinci–șase care nu și-au încetat plățile”¹⁶. Actele concordatului făcut între Giovanni Fanciotti și creditorii săi atestau că sardul cheazăuia cu „ipotecarea unor averi nemișcătoare, o casă la Galați și magazine la Galați și Brăila. Dacă în termen de cinci luni creditorii nu-și vor primi banii, vor avea dreptul de a pune la vânzare, prin mijloace judecătorești, averea nemergătoare ipotecată de dânsul”¹⁷. Printre semnatarii concordatului din partea consulatului sard din Galați se aflau și negustorii Francesco Biga și Lorenzo Ferraro. Probabil a reușit să-și revină financiar pentru că îl găsim ca membru al *Comisiei de înfrumusețare a orașului*¹⁸. Un alt membru al familiei, Vincenzo Fanciotti, sosea în Galați în 1846 și făcea o avere frumoasă datorită comerțului cu cereale. În 1851 avea o firmă împreună cu G. Peretti¹⁹. Devenea un membru de frunte al comunității, iar în 1856 în casele sale îl avea ca oaspete pe reprezentantul Angliei în Comisia Dunării²⁰. Era amintit și în 1881, când oferea un teren pentru construcția unei școli²¹.

Membrii familiei Cordiglia, napolitani, se stabileau în Galați în deceniul patru. Cei trei frați, Domenico, Stefano și Carlo, erau fiii consulului sard din

¹⁰ Ibidem, rola 3, c. 225.

¹¹ *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 57.

¹² *Ibidem*, p. 82 – tabel.

¹³ Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați*, vol. II, Galați, 1995, p. 14.

¹⁴ *Ibidem*, p. 18.

¹⁵ *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 82 – tabel.

¹⁶ *Ibidem*, p. 193.

¹⁷ ANIC, fond Ministerul Justiției Civile, dosar 229/1848, f. 1–2.

¹⁸ Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați*, vol. II, p. 46.

¹⁹ *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 232.

²⁰ *Ibidem*, p. 62.

²¹ *Ibidem*, p. 249.

Neapole. Primul care a venit a fost Domenico, în 1839, apoi în 1842 sosea și Carlo, pentru ca în 1847 să fie pomenit și Stefano. Domenico Cordiglia se stabilea în Galați, unde se căsătorea în 1844 cu Esmeralda și avea doi copii: Ambrogio și Elena. Era un negustor respectat în Galați, fiind în relații amicale cu Pedemonte. Va avea un conflict în 1850 cu principele Grigore Sturdza în legătură cu o navă, pe care ultimul o considera proprietatea sa. Fratele său, Stefano, va fi reprezentantul unei societăți de mari proprietari moldoveni, care îl va trimite în Franța și Anglia să caute piețe de desfacere pentru produsele ei²².

Alți negustori cunoscuți în portul dunărean moldovean au fost Giovanni Inglesi și Cesare Dall'Orso. Primul era italian, dar supus britanic (probabil Inglesi fiind o poreclă). Era amintit încă din 1835²³, iar documentele ni-l înfățișează drept o persoană cu preocupări multiple. Se pare că în 1850 era căminar și pe lângă activitățile comerciale era implicat și în angajarea oamenilor pentru șantierul naval din oraș²⁴. În 1846 propunea înființarea unei „case de banc”²⁵, iar în 1853 cerea să se construiască o clădire pentru bursa orașului²⁶. Oricum în casele sale exista un „casin”, unde se puteau lectura gazete europene²⁷.

Cesare Giovanni Battista Dall'Orso era din Livorno, iar în 1843 se afla la Galați și cerea cetățenia sardă. Avusese un destin trist. În urma unor speculații nefericite cu ulei de măsline își pierduse averea și fusese nevoit să fugă în Mitilene, iar de aici la Constantinopol, unde a făcut închisoare. A izbutit să evadeze și să se îmbarce pe un vas, unde disperat a încercat să-și ia viața²⁸. Dall'Orso a reușit să-și revină, să devină intermediar și apoi negustor în Galați, deși necazurile nu l-au ocolit nici aici. În 1845 îi murea o fetiță, Maria Antonia²⁹. Un fiu al sau, Augusto, va ajunge funcționar al Băncii din Galați în 1878³⁰, iar urmașii săi erau amintiți și la începutul secolului XX³¹.

Pasquale Lamberti și soția sa Elisabeta din Odesa³² se stabilesc în Galați în 1838. Negustorul nu avea o reputație foarte bună deoarece era suspectat că ar fi contribuit la falimentul casei *Porro* din Odesa³³. A îndeplinit diferite funcții consulare: a fost viceconsul al Neapolelui, situație în care intenționa să renunțe la

²² *Ibidem*, p. 182.

²³ *Documente referitoare la istoria românilor*, vol. XVII, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1825–1846)*, ed. E. Hurmuzachi, București, 1913, p. 255.

²⁴ Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați*, vol. II, p. 7.

²⁵ *Ibidem*, vol. I, București, 1973, p. 282.

²⁶ *Ibidem*, vol. II, p. 137.

²⁷ *Ibidem*, p. 14.

²⁸ ANIC, fond Microfilme Italia, rola 5, c. 1336–1344.

²⁹ *Ibidem*, c. 223.

³⁰ Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați*, vol. II, p. 144.

³¹ În timpul Primului Război Mondial s-au remarcat Alfons Dall'Orso și Olga Dall'Orso, ultima făcând parte dintr-un comitet al Crucii Roșii, v. D. Faur, *Galațiul nostru*, Galați, 1924, p. 82, 85.

³² *Ibidem*, p. 46.

³³ *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 82 – tabel.

cețatenia sardă, de unde și imaginea negativă pe care consulii piemontezi i-o creionează în rapoartele lor³⁴; a girat pentru câteva luni și afacerile viceconsulatului prusian din Galați³⁵. Ca majoritatea negustorilor gălățeni avea o sucursală în Brăila în 1847. Va muri în 1851.

Giovanni Garibaldi era în 1838 un crescător de viermi de mătase, iar în 1842 documentele îl amintesc a fi negustor. Gustavo Gerbolini, negustor gălățean, făcea parte din 1857 din *Comisia pentru înfrumusețare*³⁶, propunând câțiva ani mai târziu unificarea cursului monedelor pentru a ușura tranzacțiile comerciale³⁷. Era același Gerbolini care avea în Brăila o moară de aburi. Luigi Calcagno era un negustor genevez, amintit prima dată în legătură cu falimentul casei Pedemonte în 1847. Documentele îl pomenesc și în 1855³⁸ și în 1859³⁹. Lorenzo Ferraro era un negustor sard, care din motive familiale a cerut supușenia franceză⁴⁰. Era amintit încă din 1842, iar în 1847 făcea parte dintre garanții lui Fanciotti cu ocazia falimentului acestuia. Francesco Delvecchio devenea în deceniul șase al secolului al XIX-lea unul dintre negustorii de seamă ai Galațiului, fiind amicul lui Al. I. Cuza, asemenea compatriotului său Vincenzo Fanciotti. În casele sale funcționa ad-hoc bursa orașului⁴¹.

Adrian Louis Cochelet, consulul francez din București, trimitea în 1835 ministrului de Externe al Franței numele principalelor case comerciale din Galați și Brăila⁴². Pe primul loc se afla *Pedemonte și Peretti*, cea mai importantă casă comercială sardă, care a dominat comerțul cu cereale în perioada 1831–1847.

Se pare că întemeietorul casei, Filippo, a sosit în 1831 și a reușit după multe dificultăți să se impună în fața negustorilor străini. Bartolomeo Geymet, viceconsulul sard din Galați, amintea: „Frații Pedemonte, care au fost primii – dintre italieni – care au constituit în Galați o casă comercială, au avut curajul, acum 6–7 ani, să se aventureze în aceste regiuni, cunoscând probabil bogăția acestor ținuturi, mai cu seamă în cereale; ei au construit cu mult curaj, trecând peste marile dificultăți ce au fost: necunoașterea limbii și ignoranța locuitorilor; la început au avut pierderi, care i-au făcut să sperie pe grecii ce proceau închiderea afacerii, dar au persistat și succesul le-a încoronat eforturile”⁴³. Cei trei frați Pedemonte:

³⁴ *Ibidem*, p. 194.

³⁵ Dimitrie Bodin, *Contribuțiuni la istoricul consulatelor Regatului celor două Sicilii în Principatele Române*, în „Revista istorică română”, VIII, 1938, p. 71–74.

³⁶ Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați*, vol. II, p. 46.

³⁷ *Ibidem*, p. 117.

³⁸ ANIC, fond Microfilme Italia, rola 7, c. 745–746.

³⁹ Idem, fond Ministerul de Interne, dosar 159/1859, f. 7–10.

⁴⁰ *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 82 – tabel.

⁴¹ Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați*, vol. II, p. 38.

⁴² *Ibidem*, p. 522.

⁴³ *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 39; același an 1831 este acceptat de Dimitrie Bodin și în studiul său *Politica economică a Regatului Sardiniei ...*, p. 13 precum și de Dimitrie Ciurea, *Moldova în timpul domniei lui Mihail Sturdza*, Iași, 1947, p. 125.

Filippo, Antonio și Francesco au fost încurajați în întreprinderea lor de marele logofăt al Moldovei, Catargi, care era în 1832 ministru de Interne⁴⁴. Filippo murea în 1837, Antonio se întorcea în 1833 la Genova, iar afacerile vor fi conduse cu multă pricepere de Francesco ajutat de nepoții săi Paolo și Giovanni Battista – fiii lui Filippo – și Angelo și Giacomo – fiii lui Antonio. Francesco a murit în martie 1849, lăsând în urma sa regretul că se stinsese un „om onest, generos și cinstit, care se bucurase de stima și simpatia tuturor”. La înmormântarea sa au asistat toate autoritățile locale din Galați, cele militare, corpul consular, negustori, boieri⁴⁵.

Firma inițială, care se numea *Pedemonte și Peretti*, s-a dizolvat după cinci ani și a reapărut sub numele *Fratelli Pedemonte*. Din ea se vor desprinde alte două firme, *Pedemonte și Bottaro* la începutul lui 1847 și *Francesco Pedemonte*⁴⁶.

În activitatea sa, Francesco a fost ajutat de doi genovezi, care se refugiaseră în Galați în urma mișcărilor revoluționare din 1831. Putem presupune că, la rândul lor, frații Pedemonte au fost nevoiți să părăsească Genova din aceleași considerente, dar nu avem până în prezent nicio dovadă în acest sens. Cei doi prieteni erau: Antonio Dodero și Vaccarezza. Primul, un „om foarte capabil și activ”, a fost cel dintâi funcționar al firmei și a contribuit foarte mult la creșterea acesteia, fiind un întreprinzător abil. Era recunoscător familiei Pedemonte pentru că îi oferise lui și familiei sale adăpost timp de patru luni, fără nicio plată. La începutul anilor 1840 a plecat la Constantinopol pentru a conduce ramura de acolo a casei Pedemonte⁴⁷, care urma să se numească *Pedemonte și Dodero*. În schimb, Vaccarezza era o fire violentă. Se refugiase prima dată în Iași, sărac și bolnav, fiind ajutat de preoții catolici din capitala Moldovei, care l-au recomandat, la rândul lor, familiei Pedemonte. Din cauza comportamentului său, Francesco a fost nevoit să renunțe la el. Vaccarezza va pleca și el la Constantinopol. Alt personaj care a animat scurtă vreme societatea negustorilor străini din Galați a fost Gaetano Pedemonte. Fost funcționar al Tribunalului Comercial din Genova, cunoscător al legislației, Gaetano a fost primit la început cu speranță de către rudele sale din Galați. În scurt timp însă vanitatea, lipsa de răspundere, ingratitudea față de rudele sale, infatuarea în relațiile cu membrii coloniei italiene, plăcerea diabolică pentru micile intrigi, ce au înveninat atmosfera senină din sânul familiei Pedemonte, au dus la izolarea și la îndepărtarea sa. În 1842 a plecat spre Viena⁴⁸.

Casa Pedemonte avea proprietăți imobiliare – case, magazine – în Galați, Brăila, filiale în Brăila și Calafat, precum și o agenție în Botoșani. Se proiecta

⁴⁴ Adolfo Castellinard către Ministerul de Externe al Sardiniei (în continuare: MES), Galați, 10 mai 1842, în vol. *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 126.

⁴⁵ Mathieu către MES, Galați, 15 martie 1849, *ibidem*, p. 210.

⁴⁶ Dimitrie Bodin, *Politica economică a Regatului Sardiniei ...*, p. 14; C. Bușe, *Comerțul exterior prin portul Galați sub regimul de porto franco 1838–1883*, București, 1976, p. 71.

⁴⁷ Castellinard către MES, Galați, 7 martie 1842, în vol. *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 83.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 85–86.

deschiderea altor filiale în Craiova și Giurgiu⁴⁹. Documentele menționează și arendarea unor pământuri în Moldova. Angelo Pedemonte administra două ferme din interiorul țării, stabilindu-și chiar reședința la una dintre ele⁵⁰. Principala activitate a firmei era comerțul de cereale, relațiile sale cu Napoli, Constantinopol, Livorno, Trieste, Messina, Marsilia, Nisa, Toulon, Alger, Calais, Malta și Londra stând mărturie în acest sens. Au reușit să-și construiască și trei vase, două de 200 de tone și unul de 250 tone⁵¹. Deși predomina exportul de cereale, grâu, orz, totuși casa genoveză a exportat și doage⁵², sămânță de in către Marsilia⁵³, iar către Genova seu, cerșii, piei de boi și de iepuri⁵⁴.

Printre casele comerciale falimentare în anul 1847 erau și cele sarde: Fanciotti și Pedemonte⁵⁵. Cauzele falimentelor sunt multiple: piața britanică ce absorbise cea mai mare parte a cerealelor românești în anii 1846–1847 era saturată, alte motive fiind speculațiile riscante, creditele neacoperite, procesele numeroase, care se loveau de absența unei legislații comerciale, și lipsa unei contabilități riguroase în registrele firmelor⁵⁶.

O altă categorie profesională în strânsă legătură cu negustoria era cea a intermediarilor, a samsarilor. Dintre aceștia, documentele amintesc la 1848 pe Vivanti, un venețian, care a avut un conflict cu romanul Antonio Macaferi, care avea însă cetățenie sardă; pe Stefano Parma⁵⁷, Bartolomeo Calcagno⁵⁸, Luigi Alessandro⁵⁹, Gerolamo Chitti, care în 1860 punea sechestru pe bunurile altor sarzi datornici ai săi⁶⁰ etc.

Unii dintre italienii stabiliți în Galați au fost agenți navali. Andrea Trabucco era în 1838 reprezentantul căpitanilor sarzi pe lângă carantina din Galați. În 1842 ajunge agent naval și expeditor. Ambrozio Della Grazie era amintit în 1841 drept agent naval. Familia sa, care era stabilită în Smirna, a venit după dânsul la Galați, dar din cauza vieții scumpe au decis să meargă la Viena⁶¹. Giacomo Cicale pomenit în 1866 a avut probleme cu autoritățile românești. Acestuia i s-a pus sechestru pe bunurile sale fără a fi anunțat consulatul sard din Galați, care, la rândul său, a

⁴⁹ Dimitrie Bodin, *Politica economică a Regatului Sardiniei ...*, p. 15; C. Bușe, *op. cit.*, p. 71.

⁵⁰ Mathieu către MES, Galați, 23 decembrie 1847, în vol. *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 195.

⁵¹ Bartolomeo Geymet către MES, Galați, 3 iulie 1840, *ibidem*, p. 64.

⁵² „Mercurio”, 22 iunie 1840, nr. 25.

⁵³ *Ibidem*, 7 noiembrie 1840, nr. 61.

⁵⁴ *Ibidem*, 11 mai 1841, nr. 37.

⁵⁵ Mathieu către MES, Galați, 19 august 1847, în vol. *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 191, 192.

⁵⁶ Paul Cernovodeanu, *Implicațiile de ordin politic ale activității și falimentului casei de comerț „Bell & Anderson” din București (1834–1836)*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. XII, 1998, p. 3–21.

⁵⁷ ANIC, fond Microfilme Italia, rola 7, c. 745–746.

⁵⁸ *Idem*, fond Ministerul de Interne, dosar 159/1859, f. 7–10.

⁵⁹ *Idem*, fond Microfilme Italia, rola 7, c. 745–746.

⁶⁰ *Idem*, fond Departamentul Trebilor din Lăuntru, Moldova, dosar 1456/1869, f. 2.

⁶¹ *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 67.

notificat consulatul general din București⁶². Consulatul Italiei din capitală cerea: „neîntârziata destituire a autorității ce a ordonat sechestrarea și punerea pecetilor fără a informa în prealabil Consulatul și fără a cere autorizație; agenții să prezinte public scuze consulului din Galați și să li se aplice o pedeapsă aspră; prefectura să se recunoască vinovată și să primească avertisment; ridicarea pecetilor în prezența unui delegat al consulatului; indemnizație aplicată domnului Cicale pentru pagubele și discreditul comercial”⁶³. Era unul dintre numeroasele cazuri în care consulatele protestau împotriva amestecului autorităților române în sechestrul pus pe bunurile supușilor străini.

Micii întreprinzători au încercat să-și croiască un nou destin în orașul moldovean. Și-au deschis prăvălii în Galați: Antonio Tesio – cafegiu, amintit în 1859, care avea și pământ în arendă, lângă Iași; Francesco Simond – hangiu; Jacopo Simond – limonagiu; Lorenzo Preve – deținătorul unor magazine⁶⁴, Costantino Tabanelli – bijutier⁶⁵, Luigia Tabanelli – modistă⁶⁶. De remarcat că ultima, după moartea soțului, își crește singură copiii și apare în documente drept „negustoreasă”. Existau și crescători de viermi de mătase. Unii dintre aceștia, ca Giovanni Garibaldi, s-au reprofilat pe negustorie, alții – este cazul lui Antonio Cervetti, sosit din Genova în 1842 – și-au păstrat meseria⁶⁷. În 1852 Francesco Nardi, unul dintre călătorii italieni, îl amintea pe un venețian, Sior Antonio, care „își păstrase dialectul, costumul și amabilitatea patriei sale” și era stăpânul unui han în Galați. Noaptea petrecută în hanul compatriotului său îi rămânea în amintire prin disconfortul provocat de purici și zgomotele nocturne ale animalelor din gospodăria acestuia⁶⁸.

Italienii care lucrau în porturi sau ca simpli muncitori, servitori erau prezențe obișnuite în viața cotidiană a orașului dunărean. Astfel erau: Bartolomeo Maffei, servitor în casa Peretti; Maddalena Biga, bucătăreasă în casa Pedemonte⁶⁹; Gerolama Ferretta, servitoare în 1855, amintită și în 1859 împreună cu cei doi

⁶² Scaglia către Teccio di Bayo, Galați, 9 iunie 1866: „Domnule agent și consul general, mă grăbesc a vă informa că ieri un aproad al Tribunalului însoțit de un ofițer de poliție a intrat în casa supusului italian Giacomo Cicali, expeditor de nave, a procedat la sechestrul obiectelor ce se aflau în magazinul său și a pus pe urmă sigiliile pe ușa numitului. Acea execuțiune se efectua în lipsa domnului Cicale cu toate că soția sa s-a declarat supusă italiană și a reclamat contra unui sechestrului făcut fără știrea și autorizația consulatului”, ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar 323/1866, f. 22.

⁶³ Ibidem, f. 4.

⁶⁴ Idem, fond Microfilme Italia, rola 7, c. 745–746.

⁶⁵ *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 82.

⁶⁶ ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar 159/1859, f. 7–10.

⁶⁷ Antonio Cervetti era amintit și în 1855: idem, fond Microfilme Italia, rola 7, c. 745–746.

⁶⁸ Francesco Nardi, *Ricordi di un viaggio in Oriente di monsieur Francesco Nardi pubblicato per le felice nozze del conte Cesare Meniconi Broccheschi, guardia nobile di Sua Santità colla contessa Maddalena Savorgnan di Brazzo*, Roma, 1866, p. 32.

⁶⁹ *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 82.

copii⁷⁰; Adamo Pinelli, rânduș⁷¹; Marco Cordiglia, calfă; Ferdinand Cordiglia, calfă⁷²; Angelo Panezzi, bucătar⁷³. Unii dintre ei și-au găsit sfârșitul în Galați. Prospero Francesco Bozza, marinar, a fost rănit în 1844, cu prilejul naufragiului vasului Veloce, ce aparținea familiei Pedemonte, căpitan fiind Lorenzo Dodero⁷⁴; Battista Zampa, muncitor, a murit în 1849 în Galați.

Funcționarii de la firmele comerciale și de la consulatul sard și cel napolitan erau în majoritate italieni. În 1842, Agostino Ghiotti avea numai 16 ani și era în serviciul casei Pedemonte. Nemulțumit că nu a fost plătit, s-a angajat la firma marelui negustor și cămătar Marco Thal din Brăila, în 1843⁷⁵. Castelli Emmanuele, din Genova, era funcționar pe lângă Comisia Dunăreană⁷⁶, Costa Francesco Bottaro, Stefano Berzolese (care va fi și consul în perioada 1850–1853), Bernardo Corradi și Carlo Salino erau funcționari ai consulatului sard⁷⁷.

Liber profesioniștii italieni erau numeroși în Galați. Medicii se bucurau de o prețuire aparte. Încă din 1836 James Bailie Fraser îl amintea la Galați pe un medic italian, a cărui diplomă nu era recunoscută, însă avea o bună reputație: „Exista un doctor, un italian, care, datorită faptului că nu se conformase anumitor formalități cerute de comisia medicală din Moldova, nu putuse să intre pe lista medicilor practicieni din acea țară, dar care, în opinia anumitor oameni, era unul dintre cei mai pricepuți medici pe care îi puteai afla”⁷⁸. În 1853 era pomenit un chirurg, Frigi, iar în 1863 G. Caramelli, unul dintre cei mai importanți medici ai Moldovei, stabilit în Huși, îi scria lui Al. Ioan Cuza, prezentându-i starea medicală precară a locuitorilor din Galați și oferindu-și serviciile pentru a o remedia⁷⁹. În 1860 era căutat un anume doctor Mingaretti, care îl însoțise pe Omer pașa în expediția sa la nord de Dunăre, iar consulatul gălățean era rugat de Ministerul de Externe din Torino să-l găsească⁸⁰.

În 1845 era amintit un subofițer din marina sardă, Dion (Vion), venit în Galați pentru a-i instrui pe mateloții unei canoniere. Din cauza incidentului cu un marinar, a fost arestat și maltrat de autoritățile române, fapt ce a atras protestele consulatului

⁷⁰ ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar 159/1859, f. 7–10.

⁷¹ Idem, fond Microfilme Italia, rola 7, c. 745–746.

⁷² Idem, fond Ministerul de Interne, dosar 159/1859, f. 7–10.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Castellinard către Solaro della Margherita, Galați, 3 septembrie 1844: idem, fond Microfilme Italia, rola 3, c. 121.

⁷⁵ Ibidem, rola 5, c. 1273.

⁷⁶ Ibidem, rola 93, c. 1374.

⁷⁷ Dimitrie Bodin, *I consolati del Regno di Sardegna nei Principati romeni all'epoca del Risorgimento*, Roma, 1938, p. 164, tabel consuli și funcționari.

⁷⁸ *Călători străini despre țările române*, s. n., vol. III, 2006, p. 557, traducerea relatării este realizată de Daniela Bușă.

⁷⁹ Biblioteca Academiei Române, Arhiva Cuza Vodă, mapa XI, f. 212–213.

⁸⁰ ANIC, fond Microfilme Italia, rola 93, c. 317.

sard⁸¹. În 1847 ofițerului i se plăteau 8 ducați imperiali pe lună, la care se adăuga hrana zilnică⁸². Deosebită este informația lui Nardi, care în 1852 întâlnea ca ofițer, la frontiera dintre Țara Românească și Moldova, un venețian: „Ofițerul de la frontieră stătea gata să ne trimită înapoi, la Brăila – pentru că Nardi și însoțitorul său nu aveau șampilate pașapoartele de către autoritățile din portul muntean (n.n.) –, bazându-se pe ordinele severe inspirate de puternica vecină, Rusia. Conversația s-a animat și vizitiul își întorsese cailor spre Brăila. Când spre norocul nostru am descoperit că acel ofițer era venețian ... Dacă nu mă înșeală memoria se numea Del Re”⁸³.

Un loc aparte în comunitatea gălățeană îl aveau profesorii. Cei de limbă italiană au activat în mod deosebit în cadrul Școlii Comerciale, înființată prin dispoziția ministrului Nicolae Kretzulescu și inaugurată la 26 octombrie 1864⁸⁴. Importanța limbii italiene în învățământul real din Principate era atestată și de așezământul din 1850, ce prevedea înființarea unor astfel de școli în Moldova. Astfel urmau să se deschidă școli reale în Iași, Botoșani, Galați. Dacă în primele două școli trebuia să se învețe italiana și germana, în cea din Galați limbile care predominau erau: italiana, greaca, engleza⁸⁵. Desființată în 1859, școala reală din Galați se va reînființa în 1864, purtând numele de Școala Comercială „Al. Ioan Cuza”. Limbile străine predate erau în clasa întâi: greaca modernă, engleza, italiana, franceza, iar în clasa a III-a se învăța corespondența comercială în limbile moderne știute. Pentru limba italiană profesor era Domenico Crescelli⁸⁶, care fusese mai întâi profesor la școala primară numărul 1 din Galați⁸⁷. Salariul său era de 4.800 lei⁸⁸. În 1865, îmbolnăvindu-se, acesta cerea un concediu de o lună pentru a merge în Italia⁸⁹. Concediul i s-a prelungit pentru că starea sa generală nu-i permitea să se reîntoarcă în Galați, fapt certificat și de primarul localității Ossimo (Italia), care scria în acest sens directorului Școlii Comerciale, Troteanu, în decembrie 1865⁹⁰. În locul său a fost angajat Giacinto Audizio⁹¹, care se afla de mai mulți ani în Galați⁹². Populația școlară de etnie italiană este dificil de depistat. În arhivele Ministerului Învățământului și al Cultelor din 1873 se găsesc statistici referitoare la etniile elevilor însă numai pentru anul școlar 1873/1874. Conform

⁸¹ Ibidem, rola 5, c. 270–273.

⁸² Ibidem, c. 1234.

⁸³ Francesco Nardi, *op. cit.*, p. 31.

⁸⁴ Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați*, vol. II, p. 255.

⁸⁵ V.A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800–1864*, t. III, București, 1894, p. 31–32.

⁸⁶ ANIC, fond Ministerul Cultelor și Învățământului, dosar 157/1864, f. 2–3, 50; Ioan Brezeanu, Gheorghe S. Ștefănescu, *Școala gălățeană 1765–1948*, Galați, 1996, p. 29.

⁸⁷ ANIC, fond Ministerul Învățământului și al Cultelor, dosar 773/1864, f. 33.

⁸⁸ Ibidem, f. 5.

⁸⁹ Ibidem, f. 117–118.

⁹⁰ Ibidem, f. 119.

⁹¹ Ibidem, dosar 157/1864, f. 129.

⁹² Este atestat în 1855. Idem, fond Microfilme Italia, rola 5, c. 746; V.A. Urechia, *op. cit.*, t. III, p. 136.

acestora, la Școala Comercială „Al. I Cuza” se aflau ca etnii reprezentate: români, francezi, italieni, greci, israeliți, armeni. Italienii erau numai 2 în clasa a III-a⁹³. La Școala Superioară Comercială se găsea un singur italian⁹⁴, iar la Școala Primară de Fete nr. 2, de asemenea, numai un etnic italian⁹⁵. În privința pensionatelor private italiene este cunoscută inițiativa lui Marco Cugino de a fonda un astfel de așezământ în 1849, nerecunoscut însă de autoritățile vremii⁹⁶. Într-un tabel statistic, privind starea institutelor private în județul Covurlui, alcătuit pentru Ministerul Învățământului, pentru anul școlar 1873–1874 erau menționați ca interni 6 italieni (un băiat și cinci fete), iar ca externi 14 italieni (8 băieți și 6 fete)⁹⁷, deci 20 în total. Numărul lor era mic față de cel al elevilor de alte etnii din pensionatele private: grecii – 357; evreii – 616; bulgarii – 31; germanii – 97; însă era mai mare decât cel al francezilor – 14.

Un interes aparte îl reprezentau redactorii, tipografii italieni. În Galați se stabilea în 1841 Mario Pietro Cugino, un piemontez cu un trecut aventuros. După escale scurte în Alexandria și Constantinopol sosea în Principate, astfel încât era amintit de viceconsulul Geymet ca locuind în București în 1838. În 1840 era în Brăila, unde se angaja, fără știrea reprezentanților sarzi, drept reprezentant al viceconsulatului francez. În Galați va avea relații destul de încordate cu Francesco Mathieu, ca urmare a faptului că acceptase să fie judecător al Tribunalului Comercial în condițiile în care încă mai era supus sard. În această calitate îl întâlnim în timpul falimentului casei Pedemonte, când, în loc să apere interesele conaționalului său, va sprijini poziția prințului Grigore Sturdza, ceea ce i-a adus noi neplăceri cu autoritățile consulare sarde. Îndeplinea și funcția de profesor de limba italiană la școala publică din Galați, fiind numit de Epitropia Școalelor viceinspector școlar, prin decretul din 1 noiembrie 1848. Din 1849 era cetățean român, fiind ridicat la rangul de căminar⁹⁸. De numele său se leagă și apariția unei publicații bilingve româno-italiene în Galați. Încă din 1843 Cugino obținea autorizația de a publica „Gazzetta commerciale”, care însă nu a putut să apară din cauza unor restricții de cenzură. În 29 decembrie 1846 apărea „Il Danubio. Giornale di commercio, agricoltura e navigazione”, care își propunea să prezinte informații comerciale, din agricultură și industrie. Publicația va apărea până în 31 decembrie 1849, fiind tipărită în română (alfabet de tranziție) și în italiană (în special informațiile comerciale, navigația, prețul grânelor în marile porturi ale Mediteranei). La început a ieșit din tipografia lui Francesco Momferato. Ca

⁹³ ANIC, fond Ministerul Învățământului și al Cultelor, dosar 4/1873, f. 47.

⁹⁴ Ibidem, f. 58.

⁹⁵ Ibidem, f. 60.

⁹⁶ Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați*, vol. II, p. 278.

⁹⁷ ANIC, fond Ministerul Învățământului și al Cultelor, dosar 4/1874, f. 83.

⁹⁸ Dimitrie Bodin, *Din viața și faptele căminarului Mario Pietro Cugino*, în „Revista istorică română”, VII, 1937, nr. 1–4, p. 40–43.

redactor, pe lângă Cugino, mai apărea menționat și G. Jerenich, fost funcționar al consulatului sard din Galați. Din 9 ianuarie proprietar era numai Mario Cugino. Era o publicație săptămânală, apărea fie duminică, fie joia⁹⁹. Deși avea un caracter declarat comercial, în „Il Danubio” întâlnim și informații de altă natură. Sunt cele referitoare la situația caselor comerciale Giovanni Fanciotti și Francesco Pedemonte, care în anii 1847–1848 și-au declarat falimentul¹⁰⁰. Urmează numeroase articole privitoare la istoria Italiei sau la evenimentele revoluționare din peninsulă. În numerele din ianuarie 1849 era înfățișată istoria Republicii Venețiene, iar în cele din 1847 se arătau eforturile pentru constituirea unei uniuni vamale italiene, idee agreată parțial de regele Neapolelui, de ducatul Toscanei¹⁰¹. Era prezentat papa Pius IX¹⁰² și guvernul său¹⁰³, iar tratatele de navigație dintre Roma și Sardinia, dintre Marea Britanie și Toscana erau analizate pe larg¹⁰⁴. Mai interesante ni se par informațiile obiective referitoare la evenimentele revoluționare, în contextul în care, în Moldova, Mihail Sturdza cenzura activitatea presei române, iar liderii revoluționari erau nevoiți să plece în exil. „Il Danubio” abundă în știri privitoare la pregătirile de război pe care le făcea Piemontul la începutul lui 1849¹⁰⁵, iar în numerele din februarie–martie 1849 se descria în detaliu activitatea guvernului republican din Roma¹⁰⁶. Paralel se informa despre activitatea Parlamentului de la Frankfurt sau despre luptele dintre maghiari și croați¹⁰⁷. Spirit curios și activ, Cugino dorea să lărgescă orizontul de cunoaștere al cititorilor. De aceea scria despre evoluția construcțiilor de căi ferate din Europa¹⁰⁸, despre iluminatul cu gaz din Paris, despre ceasornicăria elvețiană¹⁰⁹ și nu în cele din urmă despre pregătirea congresului naturaliștilor de la Veneția sau cometa Halley și eclipsele de lună¹¹⁰. Pe lângă numeroasele sale activități, Cugino a fost și un poet de ocazie. În „Il Danubio” a publicat versurile în cinstea domnitorului Grigore Ghica. Mario Pietro Cugino a fost și unul dintre binefăcătorii bisericii catolice din Galați, făcând parte din comitetul administrativ al acesteia. Alături de

⁹⁹ Claudio Isopescu, *La stampa periodica romeno-italiana in Romania e in Italia*, Roma, 1937, p. 15–17.

¹⁰⁰ „Il Danubio”, despre Fanciotti în numerele 39 din 1847, 14 și 17 din 1848; despre Pedemonte în numărul din 3 aprilie 1849, mai 1849.

¹⁰¹ Ibidem, 13/25 iulie 1847, nr. 29.

¹⁰² Ibidem, 24 august/5 septembrie 1847, nr. 35.

¹⁰³ Ibidem, octombrie/noiembrie 1848, unde era amintit și Pellegrino Rossi, premierul ucis în noiembrie același an.

¹⁰⁴ Ibidem, 31 august/12 septembrie 1847; 12/24 octombrie 1847.

¹⁰⁵ Ibidem, 20 februarie 1849.

¹⁰⁶ Ibidem, 27 februarie, 13 martie 1849.

¹⁰⁷ Ibidem, 4/16 noiembrie 1848.

¹⁰⁸ Ibidem, 19 februarie/2 martie 1848; 4/16 martie 1848.

¹⁰⁹ Ibidem, 1/13 aprilie 1848.

¹¹⁰ Ibidem, 21 septembrie/3 octombrie 1847; 26 februarie/9 martie 1847.

G. Jerenich, Dall'Orso, Nicolini îi scria în 1848 papei Pius IX, sugerându-i să-l decoreze pe Vasile Alecsandri pentru generoasa sa donație – 400 de țechini – către biserica catolică din oraș¹¹¹. Biserica catolică din Galați a fost inaugurată în 4 noiembrie 1844. Noul lăcaș era construit pe ruinele celui distrus de ruși în 1798. În pregătirile evenimentului a fost implicat și Mario Pietro Cugino alături de Tesio Agostino și avocatul Salino¹¹².

Documentele atestă inițiative ale italienilor de înființare a unor așezăminte industriale. Dacă șantierul vamal exista din secolul al XVIII-lea, iar în 1815 exista o fabrică de fidea, în 1842 erau 7 fabrici, dintre care 3 de macaroane¹¹³. La acestea, în 1856, se adăuga inițiativa lui G. Pertica de a înființa o moară de aburi¹¹⁴ și cea a lui Antonio Armao, de a organiza o fabrică de turnat fier, în 1864¹¹⁵.

Printre italienii care au tranzitat orașul Galați se aflau și revoluționari. Sunt amintiți Antonio Doderò, genovez, implicat în mișcările din 1831 din Savoia, care s-a retras în Moldova și a găsit sprijin, împreună cu familia, la casa Pedemonte¹¹⁶. Se găsea aici încă din 1834, aflându-se sub protecția viceconsulatului englez. Era foarte apreciat de Pedemonte, de aceea va fi trimis la Constantinopol să îngrijească de filiala firmei de acolo¹¹⁷. Al doilea revoluționar era (Davide) Vaccarezza. Implicat la rândul său în tulburările din Savoia, probabil un fost militar, a sosit în Moldova bolnav și a fost îngrijit de călugării catolici din Iași. A venit în Galați și s-a angajat la firma Pedemonte. A fost îndepărtat din afacerile firmei din cauza temperamentului său coleric. Probabil s-a îndreptat spre Constantinopol¹¹⁸. Un Davide Vaccarezza era amintit printre apropiații lui Giuseppe Garibaldi din America de Sud¹¹⁹. Galațiul era un punct important în traseul revoluționarilor spre ținuturile poloneze și cele maghiare. În timpul lui Al. I. Cuza documentele atestă existența unui număr important de italieni care poposeau în Galați înainte de a se îndrepta spre alte zări.

O categorie aparte a imigranților italieni era cea a artiștilor. Exista în Galați, încă din 1848, o trupă de diletanți care a constituit o societate filodramatică italiană. Mai târziu sosea în oraș profesorul de muzică Luigi Ademollo, care înființa un mic teatru în niște încăperi clădite pe locul hanului Ventura¹²⁰. Venețianul Nardi nu avea o amintire prea plăcută despre teatrul gălățean: „Teatrul din Galați îți amintea de cel

¹¹¹ ANIC, fond Microfilme Vatican, rola 41, c. 447–448.

¹¹² Dimitrie Bodin, *Carlo Alberto preamărit de contemporanii din Galați și Brăila*, în „Revista istorică română”, vol. XIII, 1943, nr. 1–4, p. 32–33.

¹¹³ N. Soutzo, *Notions statistiques de la Moldavie*, Iași, 1849, p. 144.

¹¹⁴ Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați*, vol. II, p. 10.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 100.

¹¹⁶ *Documente ...*, ed. Dimitrie Bodin, p. 48.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 83.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 47, 83.

¹¹⁹ Informația ne este oferită de Ștefan Delureanu.

¹²⁰ T.T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, București, 1975, p. 311.

al lui Tespi din antichitatea greacă. Era o colibă ... cu podeaua acoperită de rogojini, iar tavanul era făcut din pânze de nave. Pe aceste rogojini se aflau puse scaune pe care erau așezate scânduri tăiate cu fierăstrăul, bătute în cuie, astfel încât la orice ridicare sau așezare a unui spectator, ceilalți trebuiau să păstreze un echilibru complicat. Nu exista cortină, iar scena reprezenta un obiect tenebros, care ar fi trebuit să fie un munte scăldat de mare. Îngrozitorii cântăreți pretindeau că interpretează opera *Furioso* de Donizetti¹²¹. Mai erau amintiți în documente: Antonio Vernice, un impresar, Donato Boldini, coregraf, directorul Teatrului Italian din București, care venea să dea lecții de dans tinerelor din Galați și care garanta că acestea vor învăța dansurile moderne numai în 30 de lecții¹²².

Câteva considerații se impun în ceea ce privește italienii ce s-au stabilit în Galați în perioada menționată. Din punctul de vedere al locului de origine majoritatea erau de pe coasta liguă – orașele Genova, Novi, Chiavari (din informațiile deținute până în prezent aproximativ 40 de italieni proveneau din această regiune); o parte proveneau din sud – Neapole, Messina (8 persoane cu certă origine din aceste părți ale peninsulei italiice); alții din Livorno – 4; din Roma – 5; Torino – 1; Veneția – 1. O bună parte dintre peninsulari plecau spre orașele mari ale Mediteranei orientale: Alexandria, Izmir (Smirna), Constantinopol sau încercau să facă avere în insulele grecești. Mulți dintre aceștia ajungeau în orașele porturi dunărene după ce-și pierdeau averile în urma falimentelor. Trebuie menționat că o parte dintre consulii sarzi din Galați și Brăila au fost numiți aici după stagii diplomatice în orașele din nordul Africii (Tunis, Tripoli). Acesta este cazul lui Giacomo Carpenetti, consul în Brăila sau Egipt (Alexandria, Cairo), Turcia (Constantinopol), și al lui Francesco Mathieu, consul la Galați. Putem considera că emigrația italiană în porturile dunărene era o cale secundară, o derivație de la cea levantină. Din punctul de vedere al profesiilor exercitate de italienii stabiliți în Galați putem concluziona, pe baza listelor prezentate în anexă, că predomina negustoria de cereale. Aproximativ 30 de italieni și-au înființat firme de export de cereale în principal, iar cel puțin 9 dintre ei au fost intermediari între proprietari și exportatori. Paleta profesiilor era însă diversă: agenți navali, crescători de viermi de mătase (4), liberi profesioniști (profesori de limbi străine, medici, actori, tipografi, redactori de publicații, arhitecți); ofițeri italieni, care veneau să-i instruiască pe marinarii moldoveni să folosească canoniere; meșteșugari cu ateliere proprii: bijutieri, modistă; hangii, bucătari, servitori la firmele italiene etc. Au existat și inițiative de construcție a unei mori de aburi sau a unei fabrici de turnat fier, iar unii au luat pământ în arendă. O parte dintre ei au reușit să-și făurească un nou statut social: Giovanni Garibaldi, sosit în 1838 ca un mic crescător de viermi de mătase, ajungea în 1842 negustor; Andrea Trabucco, de la un neînsemnat reprezentant al căpitanilor de vase italiene în relațiile cu serviciul de carantină,

¹²¹ Francesco Nardi, *op. cit.*, p. 32–33.

¹²² „Il Danubio”, 14/26 septembrie 1847.

ajungea și el un negustor respectat; Giacomo Morandi, de la un umil zilier, ajungea expeditor etc. Remarcăm mobilitatea italienilor, care aveau curajul să înceapă o nouă viață într-un spațiu necunoscut, să înființeze firme comerciale, care vor concura cu cele grecești – cazul casei Pedemonte –, să se adapteze într-un mediu deseori ostil (în arhive sunt păstrate procesele caselor comerciale cu autoritățile românești sau sunt menționate episoadele tensionate dintre italieni și negustorii de altă etnie). Din informațiile care transpar din documente, reiese că o bună parte dintre cei care poposeau în Galați aveau vârste cuprinse între 20 și 30 de ani, unii fiind deja căsătoriți atunci când se stabileau în Galați ca: Francesco Pedemonte, Giovanni Fanciotti, Gustavo Gerbolini. Alții își uneau destinul cu pământence, acesta fiind cazul lui: Andrea Trabucco, Domenico Cordiglia, Giacomo Morandi etc. Își aduceau cu ei familiile din Genova, Livorno sau pe cele pe care reușiseră să le închege în Alexandria, Odesa. Nu toți erau de origine umilă: frații Cordiglia – Domenico, Stefano, Carlo – erau fiii consulului sard din Neapole, iar Agostino Ghiotti, cel care a venit în Galați la numai 16 ani să lucreze în firma lui Pedemonte, se înrudea cu generalul Barabino. Cunoaștem două cazuri de italieni implicați în mișcări revoluționare care și-au găsit refugiul în Galați. Ne referim la Antonio Dodero – participant la mișcările din 1831 din Savoia, care se va simți atras de comerț, fiind un apropiat al familiei Pedemonte – și la (Davide) Vaccarezza. Este dificil de apreciat câți dintre cei menționați în documente s-au stabilit definitiv în Galați. Cunoaștem exemplul familiei Pedemonte, care a sosit în 1832, dar majoritatea membrilor au părăsit Galațiul după 1849, când a avut loc falimentul firmei. Unul dintre membrii familiei a plecat spre America. De remarcat că în listele de emigranți italieni spre Argentina și America de Nord apar pasageri cu numele de Pedemonte începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Giovanni Garibaldi, sosit în 1838, este menționat până în 1862; Andrea Trabucco din 1838 până în 1859; Giovanni Fanciotti din 1842 până în 1862, în Galați; Domenico Cordiglia din 1842 până în 1862; Gerolamo Peretti din 1834 până în 1862 etc. Membrii familiei Dall’Orso, sosiți în 1847, erau în Galați și la începutul secolului XX etc.

Despre comerțul din Ismail, Charles de Bois le Comte spunea în 1834: „porturile Ismail și Reni exportau grâne, piei, seu, ceară, sare, iar Rusia a încercat să dea o mai mare extindere comerțului lor, înființând în 1828 la Ismail regimul de porto-franco pe 25 de ani. Dar aprovizionarea acestui port era prea slabă ca să atragă vapoarele europene și navigația pe Dunăre continua să lăncezească, fără să se dezvolte, când libertatea comerțului, redobândită în 1829 de Țara Românească și Moldova, i-a redat din nou avânt”¹²³. Importanța noului oraș port dunărean a fost sesizată de consuli sarzi din Odesa, care au stăruit să se constituie și în Ismail un viceconsulat. Primul reprezentant al Sardiniei a fost Giovanni Gagliardo, din

¹²³ Charles de Bois le Comte, traducerea raportului său în vol. *Călători străini despre țările române*, s. n., vol. III, p. 146.

Chiavari, stabilit în Basarabia după anul 1823. Membrii familiei Gagliardo, negustori de pe coasta ligură, vor rămâne în Ismail, apoi se vor stabili și în Galați după 1856, când în urma Congresului de la Paris sudul Basarabiei va reveni la Moldova. Despre Giovanni Gagliardo știm că a fost viceconsul până la moartea sa în 1847¹²⁴. A fost căsătorit cu Marina Gagliardo și a avut patru copii, care au murit din păcate tineri. Ultima fată, Amalia, a murit în 1851¹²⁵. În funcția de viceconsul a fost numit pentru scurt timp nepotul său, Lazzaro Gagliardo, în anul 1847, iar pentru anii 1852, 1853, 1854 este amintit în documentele consulare sard un Giuseppe Gagliardo¹²⁶.

Mai multe informații deținem despre Lazzaro și unchiul său Luca Gagliardo, care s-a stabilit în Galați. După 1848 se pare că Lazzaro Gagliardo s-a stabilit în Odesa, iar în 1857 s-a întors în Ismail. A făcut cerere către Ministerul de Externe sard să i se acorde funcția de viceconsul în Ismail, arătând că are 40 de ani și că era stabilit în Basarabia din anul 1836¹²⁷. În 1856 viceconsulatul din Ismail a fost desființat și trecut sub jurisdicția celui de la Galați. În 1858 Lazzaro Gagliardo era cetățean român, avea imobile în Galați și era ales deputat în adunarea ad-hoc a Moldovei, având rangul de serdar¹²⁸. În arhive este menționat și Luca Gagliardo stabilit în Galați¹²⁹. Un dosar impresionant relatează despre procesul dintre Luca Gagliardo, supus sard, o vreme și supus britanic, și nepotul său Lazzaro. Pe scurt evenimentele au fost următoarele: în august 1857 Luca Gagliardo îl acuza pe nepotul său de neplata unei datorii de 5370,74 franci și 15.710,16 ruble de argint și cerea punerea sub sechestru a imobilelor deținute de acesta în Ismail și Galați¹³⁰. Cererea sa era garantată de Francesco Delvecchio, un cunoscut negustor sard din Galați¹³¹. Ultimul își va retrage garanția pe parcursul procesului. În conflictul dintre cei doi Gagliardo, care va fi judecat de Tribunalul Civil din Ismail, vor interveni și consulatul Sardiniei din Galați și viceconsulatul britanic din Ismail. Încă din septembrie consulul sard, Carpenetti, ruga Tribunalul din Ismail să pună sechestru pe bunurile lui Lazzaro¹³². La rândul său, Luca Gagliardo făcea nenumărate demersuri pe lângă consulatul sard pentru a i se plăti datoria, având la rândul său creditori de onorat. În cele din urmă Tribunalul din Ismail i-a dat câștig de cauză lui Luca Gagliardo, însă sechestrul pe bunurile lui Lazzaro a fost tergiversat, fapt care a atras alte presiuni din partea consulatului sard din Galați și a viceconsulatului britanic

¹²⁴ Dimitrie Bodin, *I consolati del Regno di Sardegna ...*, p. 145.

¹²⁵ ANIC, fond Ministerul Justiției Moldova, dosar 57/1857–1858, f. 10–112.

¹²⁶ Dimitrie Bodin, *I consolati del Regno di Sardegna ...*, p. 146.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 146.

¹²⁸ ANIC, fond Ministerul Justiției Moldova, dosar 58/1857–1858, f. 62.

¹²⁹ Idem, Direcția Generală a Statisticii, dosar 159/1859, f. 10–11; idem, fond Microfilme Italia, rola 93, c. 1377.

¹³⁰ Idem, fond Ministerul Justiției Moldova, dosar 58/1857–1858, f. 5.

¹³¹ *Ibidem*, dosar 58 /1857–1858, f. 6.

¹³² *Ibidem*, dosar 57/1857–1858, f. 28–29.

din Ismail¹³³. În 1863 Luca Gagliardo murea în Ismail. În 16 martie 1864 prefectura orașului înștiința Ministerul de Interne: „Supusul italian Luca Gagliardo, ce se află domiciliat în acest oraș, a încetat din viață, după cum mă încredințează poliția prin raportul nr. 6195. Pe de o parte pentru rămasurile numitului au luat înțelegere cu tribunalul local, iar pe de altă parte supunând la știința noastră. Am onoarea a vă încredința totodată și actul medical de constatare a morții, legalizat conform ordinului circular nr. 24460 din 1863”¹³⁴. Dosarul Gagliardo este o nouă mărturie a relațiilor dintre supușii străini și autoritățile române.

Italienii așezați în porturile dunărene au contribuit la modernizarea acestora prin implicarea lor în activitățile economice, culturale, prin contribuția la înfrumusețarea edilitară a orașelor. Unul dintre italienii de la începutul secolului XX, a cărui familie se stabilise în România cu ani în urmă, spunea, referindu-se la munca imigranților italieni de pretutindeni: „În orice muncă dificilă, în orice lucru unde se întâlnea lupta titanică a umanității pentru progres: căi ferate, construcții grandioase, instalații electrice complicate, de la tunelul de la Simplon până la digurile egiptene, de la refacerea orașelor elvețiene și germane până la cultura pământului în La Plata, muncitorul italian, robust, ferm, neobosit ne apare ca un campion al muncii”¹³⁵.

ITALIAN IMMIGRATION INTO THE ROMANIAN SPACE: THE ITALIANS OF GALAȚI AND ISMAIL (1834–1876)

Abstract

The Italian immigration into the Principalities and its contribution to the modernization of Romanian towns have been little approached in Romanian historiography. The author of the present paper makes a determination of the real size of the Italian community in the town ports of Galați and Ismail after the Treaty of Adrianople, at a time when foreign trade activities were being resumed. Documents found in the archives of Bucharest and Galați are employed to this purpose. The author concludes that the number of the Italians settled in the two towns, either permanently or temporarily, was far greater than previously estimated.

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Idem, fond Ministerul de Interne – supușii italieni, f. 3.

¹³⁵ I. Barberis, *Despre relațiunile între România și Italia*, în „Revista Ateneului”, 1907, nr. 2, p. 15.